

ПОВТОРЕННЯ

§ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В СТАРОДАВНІ ЧАСИ

- Хто такі *Homo sapiens* і що вам про них відомо з історії стародавнього світу?

Вивчаючи історію стародавнього світу, ви дізналися, що слово *історія* грецького походження й означає «розповідь про те, що було».

Історія людства розпочалася з виробництва найдавнішими людиноподібними істотами найперших знарядь праці. Створення речей, яких немає в природі — *артефактів*, це той рубіж, що відділяє найдавніших людей від тваринного світу. Ці вироби — ручні рубила, скребки, ножі — виготовляли з твердих порід каменю. За матеріалом, який слугував переважно для виготовлення знарядь праці та зброї, учені назвали найдавніший період людської історії *кам'яним віком*. За ним ішли мідно-кам'яний, бронзовий і ранній залізний вік.

Кам'яний вік — найдовший. Він тривав майже 3 млн років. Цей відрізок історії був не лише найтривалішим, а й дуже плідним і результативним. Протягом кам'яного віку людиноподібна істота перетворилася на людину сучасного фізичного типу (*Homo sapiens*). Люди навчилися робити різноманітні знаряддя праці та зброю, користуватися, а згодом і добувати вогонь, готувати їжу, споруджувати житло, виготовляти одяг. У давньокам'яному віці — *палеоліті* — зародилося мистецтво й первісні релігійні уявлення.

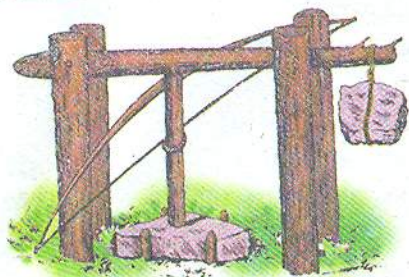
Сліди перебування людиноподібних істот — *пітекантропів* — на території України за часів палеоліту археологи виявили на Закарпатті, у печерах Криму та на берегах річок Дністер і Південний Буг. Найдавніша стоянка первісних людей на території України, виявлена на Закарпатті біля с. Королеве, датується близько одного мільйона років тому. Пітекантропи прийшли в Центрально-Східну Європу з Африки через Близький Схід і Балкани.

Знаряддя праці, залишені на землях сучасної України, подібні до знахідок із стоянок у Німеччині, Польщі та Словаччині. Тобто із самого початку історії територія України розвивалась як складова частина Європи.

Найдавніші петрогліфи на теренах України.

Історико-археологічний музей-заповідник «Кам'яна Могила».
м. Мелітополь

Прилад для свердління.
Реконструкція

У середньокам'яному віці — *мезоліті*, унаслідок танення льодовиків, у Європі сформувалася сучасна система річок і озер. Прильодовикові степи заросли лісами. Винайдення лука та стріл, гарпуна й гачків для виловлення риби робило полювання й рибальство успішнішими. Численність людей у первісних общинах зростала, а кількість звірини, риби та дикорослих плодів зменшувалася. Навколишня природа вже не могла забезпечити продуктами харчування велику кількість населення. Настала криза мисливства, рибальства й збиральництва — *привласнювальної форми господарства*.

У новому кам'яному віці — *неоліті* — поступово відбувся перехід від привласнювального господарства до *відтворювального* (землеробства та скотарства). У пошуках їжі люди навчилися власноруч вирощувати їстівні плоди; приручили, а згодом і одомашнили деяких тварин.

Первісні землероби постійно жили біля своїх оброблених ділянок землі. Так з'явилися осілі народи, на відміну від мисливців і скотарів, які рухалися разом із стадами тварин. У постійних оселях була змога використовувати крихкий посуд із випаленої глини — кераміку. У таких житлах знайшлося місце й громіздкому ткацькому верстату.

Отже, землеробство вплинуло на зародження ремесел: гончарства й ткацтва. Переміщення вантажів для будівництва жител підштовхнуло людство до геніального винаходу — *ко́леса*. Поступово двоколісний візок замінив первісні сани.

Перші землероби та скотарі з'явилися на території України в епоху неоліту в межах річки Південного Бугу й Дністра, тоді ж як і на інших землях Центрально-Східної Європи. Землеробство й тваринництво забезпечували людей продуктами харчування надійніше, ніж полювання та збиральництво. Кількість населення знову зростає, і використання недосконалих кам'яних, кістяних і дерев'яних знарядь праці вже не задовольняло вимог виробництва. Люди знайшли надійніший матеріал — мідь, яка трапляється в природі у вигляді самородків.

Поселення трипільців.
Реконструкція

Мідні вироби почали витісняти кам'яні. Цей період в історії називають *мідно-кам'яним*, або *енеолітом*.

Саме на цю епоху припадає існування в Україні *трипільської археологічної культури*, яка була знайдена біля с. Трипілья під Києвом. Племена трипільців проживали на нашій землі протягом понад 2500 років. Трипільська культура досягла найбільшого розвитку в IV–III тис. до н. е. Вона поширилась у лісостеповій смузі Правобережної України, а в районі Переяслава — і на Лівобережжі.

Учені-археологи називають цю культуру *Кукутени-Трипілья*, оскільки її носії прийшли в Україну з території сучасної Румунії та Молдови. Трипільські племена були в той час не єдиним населенням земель, на яких розташована нинішня Україна. Однак саме вони досягли найвищого рівня розвитку й зупинилися на порозі цивілізації, коли виникають міста, писемність і держава.

Трипільців поглинули племена індоевропейської мовної сім'ї. За доби бронзи (III–II тис. до н. е.) євразійський степ, Центрально-Східна Європа, у тому числі землі нинішньої України та Східне Середземномор'я, стали територіями, де розселились індоевропейські народи. Саме з них згодом виокремилися наші предки — слов'яни.

До індоевропейців належали народи епохи *раннього залізного віку* — кімерійці, скіфи та сармати¹. Вони заселяли переважно степову зону сучасної України в період IX ст. до н. е. — III ст. н. е. Давньогрецький історик Геродот називає чотири групи скіфського населення — царські скіфи, скіфи-скотарі, скіфи-землероби й скіфи-орачі. Царські скіфи й скіфи-скотарі були власне скіфами. У згадуваних Геродотом скіфах-землеробах і скіфах-орачах сучасні вчені вбачають предків слов'ян.

У той час, коли в степах жили скіфи, у зручних для мореплавства місцях Північного Причорномор'я поселилися давні греки. Вони створили тут міста-держави (поліси), які торгували з місцевим населенням. Отже, землі сучасної України були поєднані з давньогрецькою, а згодом — з греко-римською цивілізацією.

Пектораль із кургану Товста Могила
Дніпропетровська обл.

¹ *Сармати* — кочові іраномовні племена, споріднені зі скіфами.

За часів **Великого переселення народів (IV–VII ст.)** землями сучасної України на південь і захід, до кордонів багатой Римської імперії рухалися племена *варварів*. Велике переселення народів поклало край пануванню Римської імперії й завершило історію стародавнього світу.

Привласнювальна й відтворювальна форми господарювання. Трипільська археологічна культура. Кімерійці, скіфи, сармати, варвари. Велике переселення народів.

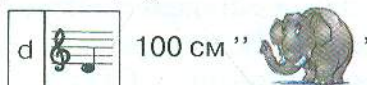
Завдання та запитання

1. Назвіть основні досягнення людства в стародавню добу.
2. Дайте визначення термінам, які є в схемі, і доповніть її хронологічними межами.

ПАЛЕОЛІТ → МЕЗОЛІТ → НЕОЛІТ → ЕНЕОЛІТ → БРОНЗОВИЙ ВІК →
ЗАЛІЗНИЙ ВІК

3. Який спосіб господарювання притаманний періоду: а) палеоліту; б) неоліту?
4. *Розгадайте ребус.* Які різновиди явища, що позначає слово-відгадка, були поширені в первісному суспільстві?

5. Які факти свідчать, що протягом стародавньої доби розвиток населення на сучасних українських територіях є складовою загальноєвропейської історії?
6. Поясніть різницю між привласнювальним і відтворювальним способами господарювання.
7. Покажіть на карті в історичному атласі, де жили трипільці, кімерійці, скіфи. Де були розташовані античні міста-держави Причорномор'я?

- 8*. Чи можна, на вашу думку, скласти повне уявлення про життя скіфів, досліджуючи тільки одну знахідку тієї доби — пектораль із Товстої Могили? Чому?
9. Який метал першим почали обробляти люди? Складіть усне оповідання про те, як людина здогадалася його використати. Уведіть у розповідь персонажів. Сформулюйте наприкінці розповіді значення цієї події для еволюції людства.

10. Собака — це вовк, якого приручила людина. Яка користь була від цього людям?
11. Розгляньте ілюстрації на с. 5–7. Який період стародавньої історії України ілюструє кожна з них? Про що свідчать фігурки на пекторалі із скіфського кургану?